

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/komunikaty/158981,71-rocznica-smierci-Zygmunta-Szendzielarza-Lupaszki-legendarnego-dowodcy-5-Bryga.html>
03.04.2026, 02:49

Strona znajduje się w archiwum.

71. rocznica śmierci Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki” – legendarnego dowódcy 5. Brygady Wileńskiej AK

08.02.2022

„Na was to bym nie wykonywał wyroku, tylko bym was trzymał w więzieniu. Czasem bym was kazał przewieźć po mieście, żebyście widzieli, że Warszawa się buduje, że w Polsce jest dobrze, a wy siedzicie zbankrutowani. To by dla was była większa kara. Bo wykonaniem to się wam idzie z pomocą”.

Takimi słowami miał zwrócić się Alojzy Grabicki, naczelnik więzienia mokotowskiego w latach 1945-1954, do mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”, który od końca 1948 r. przebywał w więzieniu przy ul. Rakowieckiej w Warszawie.

Niedługo po tej rozmowie skład sędziowski pod przewodnictwem mjr. Mieczysława Widaja (stalinowski sędzia, który zasądził karę śmierci ponad 100 żołnierzom polskiego podziemia niepodległościowego) skazał mjr. Zygmunta Szendzielarza na 18-krotną karę śmierci.

8 lutego 1951 r. Aleksander Drej, kat mokotowskiego więzienia, wykonał wyrok metodą katyńską – strzałem w potylicę.

Zygmunt Szendzielarz „Łupaszka” był jednym z najwybitniejszych dowódców partyzanckich polskiego podziemia niepodległościowego. Oficer Wojska Polskiego, dowódca 5. Brygady Wileńskiej AK, dwukrotny kawaler orderu Virtuti Militari.

Urodził się 12 marca 1910 r. w Stryju w wielodzietnej rodzinie urzędnika kolejowego. Po ukończeniu w 1929 r. gimnazjum matematyczno-przyrodniczego jako ochotnik wstąpił do wojska. W 1934 r., w stopniu podporucznika, otrzymał przydział do stacjonującego w Wilnie 4. Pułku Ułanów Zaniemeńskich.

We wrześniu 1939 r. stanął do walki w obronie ojczyzny, dowodząc 2. szwadronem swojego macierzystego pułku, wchodzącego w skład Wileńskiej Brygady Kawalerii. Po ataku ZSRS na Polskę, pod koniec września, został aresztowany przez Sowieców podczas próby przedostania się na terytorium Węgier. Szendzielarzowi udało się zbiec z niewoli. Po bezskutecznych próbach ponownego przebicia się na Węgry wrócił do Wilna, gdzie włączył się w działalność konspiracyjną, najpierw w strukturach Kół Pułkowych, a następnie ZWZ-AK. W tym okresie przyjął pseudonim konspiracyjny „Łupaszka”, nawiązujący do podpułkownika kawalerii Jerzego Dąbrowskiego „Łupaszki” (słynnego zagończyka, w czasie wojny polsko-bolszewickiej współtwórcy 13. Pułku Ułanów Wileńskich, zamęczonego przez Sowieców w mińskim więzieniu w 1940 r.).

We wrześniu 1943 r., z rozkazu Komendy Wileńskiego Okręgu AK, Szendzielarz stanął na czele oddziału partyzanckiego dowodzonego wcześniej przez ppor. Antoniego Burzyńskiego „Kmicica”. Na kilka dni przed przybyciem „Łupaszki” do bazy nad jeziorem Narocz, grupa ta została rozbrojona i rozbita przez partyzantkę sowiecką, a jej dotychczasowego dowódcę zamordowano. Szendzielarz rozpoczął odbudowę oddziału, który w styczniu 1944 r. oficjalnie otrzymał nazwę 5. Wileńskiej Brygady Armii Krajowej (nazywano go także Brygadą Śmierci). Operował na obszarze rozciągającym się na północny-wschód od Wilna. Oddział „Łupaszki” w 1943 i 1944 r. toczył walki z wojskami niemieckimi, wspieranymi przez litewskie formacje kolaboracyjne, a także z partyzantką sowiecką.

5. Wileńska Brygada AK w lipcu 1944 r. została otoczona przez Sowieców w Puszczy Grodzieńskiej. „Łupaszka”, nie dostrzegając innej możliwości, zdecydował się rozformować brygadę, której żołnierze – podzieleni na mniejsze grupy – przebijali się na zachód lub mogli wracać na Wileńszczyznę. Szendzielarz wraz z resztkami brygady przedostał się na Białostoczczyznę, gdzie podporządkował swój oddział Komendzie Okręgu AK Białystok. W kolejnych miesiącach do stacjonującej w lasach w okolicach Bielska Podlaskiego grupy „Łupaszki” dołączali partyzanci z rozbitych oddziałów AK z okręgów wileńskiego i nowogródzkiego. Odtworzona w ten sposób 5. Brygada Wileńska wiosną 1945 r. liczyła około 200 żołnierzy. Wielokrotnie prowadziła walki z oddziałami Armii Czerwonej, NKWD, KBW, UB i MO.

„Łupaszka” podjął także akcję propagandową wśród miejscowej ludności, która polegała na redagowaniu, powielaniu i rozprowadzaniu ulotek o treści antykomunistycznej. Jedna z nich brzmiała tak:

„(...) Nie jesteście żadną bandą, tak jak nas nazywają zdrajcy i wyrodni synowie naszej ojczyzny. My jesteśmy z miast i wiosek polskich[...] My chcemy, by Polska była rządzona przez Polaków oddanych sprawie i wybranych przez cały Naród, a ludzi takich mamy, którzy i słowa głośno nie mogą powiedzieć, bo UB wraz z kliką oficerów sowieckich czuwa. Dlatego też wypowiedzieliśmy walkę na śmierć lub życie tym, którzy za pieniądze, ordery lub stanowiska z rąk sowieckich, mordują najlepszych Polaków Domagających się wolności i sprawiedliwości.”

W 1947 r., dostrzegając beznadziejność sytuacji, w jakiej znalazła się brygada, zwolnił swych podkomendnych ze złożonej przysięgi. Sam postanowił powrócić do cywilnego życia. Dotarł na Górny Śląsk, skąd – zagrożony aresztowaniem – przedostał się do Zakopanego. Ukrywał się tam z krótkimi przerwami aż do kwietnia 1948 r. Następnym miejscem pobytu „Łupaszki” była Chabówka, z której w połowie czerwca przeniósł się do Osielca pod Jordanowem. Został tam wytropiony przez funkcjonariuszy komunistycznej bezpieki. Zatrzymano go nad ranem 30 czerwca 1948 r. w domu, w którym się ukrywał.

Po aresztowaniu „Łupaszka” został przewieziony do Warszawy i osadzony w więzieniu mokotowskim przy ul. Rakowieckiej. Przebywał w nim 2,5 roku, do 8 lutego 1951 r. Dopiero 23 października 1950 r. rozpoczął się proces jego i byłych członków Okręgu Wileńskiego AK, w którym oskarżonymi byli: ppłk Antoni Olechnowicz, kpt. Henryk Borowski ps. „Trzmiel”, ppor. Lucjan Minkiewicz ps. „Wiktor”, Lidia Lwow ps. „Lala” i Wanda Minkiewicz ps. „Danka”. Wszystkich, oprócz kobiet, skazano na karę śmierci.

Po wykonaniu wyroku ciało majora pogrzebano w tajemnicy i przez cały okres PRL ukrywano prawdę o miejscu jego pochówku. Dopiero w 2013 r. szczątki „Łupaszki” odnalazł na Łączce na warszawskich Powązkach Wojskowych zespół badaczy IPN pod kierownictwem prof. Krzysztofa

Szwagryka. Pogrzeb państwowy dowódcy Brygady Wileńskiej AK odbył się w 2016 r. na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. W 2019 r. w pobliżu domu w Osielcu, w którym ukrywał się i został aresztowany „Łupaszka”, odsłonięto jego pomnik, sfinansowany przez krakowski oddział IPN.

Mjr Zygmunt Szendzielarz poświęcił całe swoje życie służbie ojczyźnie, walcząc w obronie Polski najpierw w wojsku, a później w konspiracji. Nawet podczas brutalnych przesłuchań UB zachował godną postawę, biorąc na siebie pełną odpowiedzialność za działania podlegających mu oddziałów. Do końca pozostał wierny swoim ideałom i poniósł najwyższą ofiarę w walce o niepodległą Polskę. W 2007 r. został odznaczony przez Prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski.

W 2010 i 2017 r. Instytut Pamięci Narodowej wydał dwie pozycje naukowe poświęcone 5. Brygadzie Wileńskiej Armii Krajowej:

DOPALANIE KRESÓW

Kazimierz Krajewski
Tomasz Łabuszewski
Piotr Niwiński

Brygady „Łupaszkii”

1943–1952

DOPALANIE KRESÓW

5 Brygada Wileńska AK

na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945-1947

Tomasz Łabuszewski

Więcej informacji na temat Zygmunta Szendzielarza znajdziecie Państwo na portalach przygotowanych przez Instytut Pamięci Narodowej:

- podziemiezbrojne.ipn.gov.pl
- [Mjr Zygmunt Szendzielarz „Łupaszka” i 5. Brygada Wileńska AK w 1945 roku](#)
- [Pożegnanie płk. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki” - Warszawa, 24 kwietnia 2016](#)

[Poprzedni Strona](#)
[Następny Strona](#)

Centrala

Rocznica

PROTOKOŁ
WYKONANIA KARY ŚMIERCI

Warszawa, dnia 8 lutego 1951 r. Prokurator Naczelnej Prokuratury Wojskowej ppłk. Lubowski Jakub w wykonaniu prawomocnego wyroku Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie z dnia 2 listopada 1950 r. Nr.Sr.1154/50, zatwierdzonego postanowieniem Najwyższego Sądu Wojskowego w Warszawie z dnia 29 grudnia 1951 r. Nr.Sn.Odw. S.3941/50 i, wobec nieskorzystania z prawa łaski przez Prezydenta R.P., na zasadzie art.314 i 315 K.W.P.K. zgłosił się do więzienia Nr.I Warszawa - Mokotów o godzinie 20... minut 15... i w obecności

1. Naczelnika Więzienia *Grabiński Alojzy*.....
2. Lekarza *Dr. Jesierski Karimierz*.....

Za pośrednictwem Dowódcy Plutonu Egzekucyjnego *Dr. Aleksander*, po odczytaniu sentencji wyroku Nr.Sr.1154/50 skazanemu to SZENDZIELARZOWI Zygmunta s.Karola i Eufrozyny z d.Osieckiej i po stwierdzeniu prawomocności tego wyroku oraz oświadczeniu, że Prezydent R.P. z prawa łaski nie skorzystał - powyższy wyrok względem SZENDZIELARZA Zygmunta s.Karola i Eufrozyny z d.Osieckiej ur. 12 marca 1910 r. w m.Stryj woj.Stanisławów został wykonany przez rozstrzelanie.

Zgon w/w SZENDZIELARZA został stwierdzony przez lekarza
Prokurator *ppłk Lubowski Jakub*.....
Naczelnik Więzienia *Grabiński - Alojzy*.....
Lekarz *Dr. Jesierski Karimierz*.....
Dowódca Plut.Egzek. *Aleksander*.....

